

საქართველოს მთათშორისი ბარის ტბიური ნაფენები

რევაზ ხაზარაძე

(ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ვახუშტი ბაგრატიონის სახელობის გეოგრაფიის ინსტიტუტი)

რეზიუმე: საქართველოს მთათშორისი ზოლში ტბიური ნაფენები გავრცელების მხრივ ნაწილობრივ შეზღუდულია, ვინაიდან უმეტესი ნაწილი გადაფარულია მდინარეული და ზღვიური ნალექებით. მიუხედავად ამისა, ზოგან, სადაც ტბიური ნალექები განლაგებულია მდინარეულ და ზღვიურ ნალექებზე, შესაძლებელია ისინი ჩაითვალოს ისტორიულ წარმონაქმნებად და განისაზღვროს პოლოცენური ასაკით. შიდა ქართლის ტერიტორიაზე, თბილისის შემოგარენში ტბიური ნაფენები წარმოდგენილია მდ. ვერეს მარჯვენა სანაპიროზე და საბურთალოს რაიონში. კახეთში, მდ. იორსა და ალაზნის ხეობებში, ყვარელში ტბიური ნაფენები თარიღდება შუა და ზედა მეოთხეულით.

საკვანძო სიტყვები: ზედა მეოთხეული; კოლხეთი; ტბიური ნაფენები; პოლოცენური ასაკი.

შესავალი

საქართველოს მთათშორისი ზოლი ტბებით მდიდარი არ არის და თანამედროვე ტბებს შედარებით უმნიშვნელო ფართობი უჭირავს; მაგრამ წარსულში იყო ეპოქები, როდესაც ტბებს მთათშორის ტერიტორიაზე გარკვეული ფართობები ეჭირა, რომელთა წარმოშობა დაკავშირებული იყო ვულკანიზმთან, ხეობებში მდინარეთა შეგუბებებთან, ტექტონიკურ მოძრაობებთან, კლდეების ჩამონგრევებთან, დვარცოფებთან და სხვა მრავალ მოვლენასთან.

ძირითადი ნაწილი

ტბიური ნაფენები კოლხეთში (პალიასტომის ტბის მიდამოებში) აღწერილია დ. წერეთლის მიერ [1]. აქ ტორფის ფენის ქვემოთ განლაგებულია ქვიშებისა და თიხნარის მძლავრი წყება, რომელიც პალიასტომის ტბის თანამედროვე ნალექების თანხვედრილია.

მთათშორისი ზოლში კოლხეთის დაბლობზე (აფხაზეთის სანაპირო ტერიტორიაზე) ტბებისა და ჭაობების ნაფენებს საკმაოდ დიდი ფართობი უჭირავს. მდ. რიონის მარცხენა სანაპიროზე (პალიასტომის ტბის ირგვლივ) ტბიური ნაფენების უმეტესი ნაწილი პოლოცენური ასაკისაა. აქვეა წარმოდგენილი 10–12 მ სიმძლავრის ტორფის წყება [2]. ჭრილის შესწავლის შედეგად გაირკვევა, რომ ტორფის ფენებს შორის ზოგ ადგილებში ჩნდება მორუხო-მომწვანო თიხები და ტბიურ-ლაგუნური წარმოშობის ლამიანი ქვიშები.

ანალოგიური ძველი ტბიური ნაფენები შეინიშნება იმნათის ტბისა და ზღვიური წარმოშობის პატარა ტბების ირგვლივ. მსგავსი ტბები გვხვდება შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს გაყოლებით. ასეთია ნაჩურიუს ტბა, რომელიც ზღვისაგან ქვიშების ფართო ზოლით

არის გამოყოფილი და დაჭაობებული მონაკვეთებია. საკმაოდ დიდი ფართობი უჭირავს ტბებსა და დაჭაობებულ ადგილებს სოფლების – ინკითისა და ლიბავას შორის არსებულ ტერიტორიაზე.

ვინაიდან ხშირ შემთხვევაში ტბიური და ჭაობიანი ნაფენები განლაგებულია ალუვიურ და ზღვიურ ნალექებზე, შესაძლებელია ასაკობრივად ისინი ჩაითვალოს ისტორიულ დროში ჩამოყალიბებულ წარმონაქმნად, რომელიც მიმდინარეობდა ჰოლოცენური ეპოქის შემდეგ [3]. ზემოაღნიშნული მოვლენის დასადასტურებლად შეიძლება დავასახელოთ კურორტ ურეკის ტერიტორიაზე არსებული 3-4 მ სიმაღლის ქვიშის ბარიერი, რომელიც ზღვიდან გამოყოფს დაჭაობებულ ჩადაბლებას. საინტერესოა ისიც, რომ აქ მიწის სამუშაოების ჩატარების დროს აღმოჩენილ იქნა საცხოვრებელი სახლის გასამაგრებელი ხის ბოძები, რომელთაც არქეოლოგი ნ. ხოშტარია ჭაობის გაჩენამდე არსებული სახლის ნარჩენებად მიიჩნევს [4].

კოლხეთის დაბლობის პერიფერიული ნაწილის გორაკ-ბორცვიანი ზოლის ალუვიურ ნაფენებში შერეული ტბიური ნაფენები შეინიშნება ოკრიბაში – ახალსოფლის კარსტულ ტაფობში (მდ. ტყიბულას აუზი). ა. ჯანელიძის მონაცემებით [5] ეს ნალექები წარმოდგენილია თიხნარით, რომელთა სიმძლავრე ტაფობის სამხრეთ ნაწილში 80 მ-მდეა. ტბა ზემოაღნიშნულ ტაფობზე პერიოდულად მანამ არსებობდა, სანამ ტყიბულის ჰესის წყალსაცავს შექმნიდნენ.

ა. ჯანელიძის [6] გამოკვლევით, ძირულის მასივზე (ზემო იმერეთის პლატო) ტბიური ნაფენები უმნიშვნელო რაოდენობით შეინიშნებოდა. შიდა ქართლის ტერიტორიაზე ტბიური ნალექები გვხვდება ქ. თბილისის შემოგარენში.

თბილისში ძველი ტბის ნალექები გავრცელებულია ქალაქის დასავლეთ ნაწილში, საბურთალოს რაიონში და მდ. ვერეს მარჯვენა სანაპიროზე (ვაკისა და მდ. ვერს გაყოფებით), სადაც აღნიშნული ნალექების სიმძლავრე ზოგ ადგილას 25-30 მ-ს აღწევს [7].

საერთოდ, მთათშორისი დაგროვება გამოწვეული იყო კოლხეთის დაბლობის და ალაზნის ხეობის დაძირვით. აქედან გამომდინარე, ტბიური ნაფენები მრავლადაა წარმოდგენილი თბილისის ტერიტორიაზე, კუმისის ქვაბულში, ჯანდარის ტბის ირგვლივ, ქციისა და ალგეთის მიმდებარე ტერიტორიებზე, ივრის ზეგანზე (სოფ. ზემო ქედის), პალიასტომის ტბის ირგვლივ, ინკითის მიდამოებში [8, 12].

თბილისის აღმოსავლეთით განლაგებულია მდ. მტკვრის ძველი ხეობა, რომელიც თბილისის ზღვის შექმნამდე დაკავებული იყო რამდენიმე მარილიანი ტბით, რომელთა ირგვლივ წარმოდგენილი იყო ტბიური ნაფენები თიხნარისა და ჭაობის ტიპის წარმონაქმნებით. აღნიშნული ნალექების სიმძლავრე საკმაოდ დიდია, ვინაიდან კუკის ტბის აღმოსავლეთით ტბიური ნაფენები 80 მ-მდე გაიბურღა.

ლიტერატურული წყაროების მიხედვით [9], ტბიური ნაფენები აღწერილია ბორჯომის მიდამოებში, ახალციხის ქვაბულში, რომელიც, პ. გამყრელიძის [10] მიერ მოპოვებული ახალი მონაცემებით, არ დასტურდება.

ქვემო ქართლის ვაკეზე ტბიური ნაფენები კუმისის ქვაბულის გარდა, წარმოდგენილია ჯანდარის ტბის მიდამოებში, სანაპირო ზოლიდან 2-3 კმ-ის დაშორებით, რომლის სიმძლავრესაც დ. წერეთელი [3] რამდენიმე ათეული მეტრით განსაზღვრავს და რომლის სედიმენტაციაც ბაქოური პერიოდის შემდგომ დროში მიმდინარეობდა. მდ. ალგეთის ქვემო დინებაზე, შეერთებიდან 2-3 კმ-ის დაშორებით, დ. წერეთელი [3] ასახელებს ტბიურ ნაფენებს, რომლებიც მონაწილეობს მესამე ტერასის აგებულებაში.

კახეთში ტბიური ნაფენები გავრცელებულია იორის ზეგანსა და ალაზნის ხეობაში, რომელთა შესწავლა მიმდინარეობდა ჭაბურღილების საშუალებით მოპოვებული მასალის დამუშავებით [11]. ტბიური ქვიშები და თიხნარი დადგენილია დიდი შირაქის, ნაომარის, ნატბეურის, დიდი და პატარა ტარიბანას, წიწმატიანის, მდ. ლაკბესა და იორის სათავეების ჩადაბლებებში. დ. წერეთლის შეხედულებით, ეს ჩადაბლებები შექმნილია ბაქოურის წინა

ტექტონიკური მოძრაობით, ხოლო ტბიური ნაფენების დაგროვება მიმდინარეობდა ბაქოურ პერიოდში. ნალექების სიმძლავრე ათეული მეტრობით იზომება. მაგრამ არის ზოგიერთი მონაკვეთი (დიდი შირაქი, წიწმატიანი), სადაც სიმძლავრე 100–200 მ-ს აღწევს.

სოფლების: ყვარლის, სანავარდოს, შაქრიანის, სანიორეს, ჭიკაანის ტბიური ნაფენების ჭაბურღილებით გაეღილია 60–80 მ-მდე სიღრმეში არსებული ტორფის ჩანართები. სოფ. ყარაღაჯში 150–160 მ სიღრმეში წარმოდგენილია ქვიშებისა და თიხების მორიგეობა. საინტერესოა ისიც, რომ ამ ჭრილში არსებული ფაუნა მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ წყალსაცავი დაკავებული იყო სუფთა მტკნარი წყლით. ტბიური ნაფენები წარმოდგენილია ალახნის ხეობის მარცხენა ჭაბურღილების მასალაშიც. თითქმის ყველა ზემოაღწერილი ტბიური ნაფენების ძირითადი ნაწილი თარიღდება შუა და ზედა მეოთხეული ეპოქებით (ბაქოურიდან მოყოლებული ხაზარული დროის ჩათვლით). აქ ტბიური რეჟიმის შექმნას დ. წერეთელი უკავშირებს მდ. დურუჯის ხეობაში არსებულ მძლავრი ღვარცოფის მიერ გამოტანილი მასალით ტაფობის შექმნას, რომელზედაც გაშენებულია დღევანდელი ქალაქი ყვარელი. ვინაიდან ზემოაღნიშნული ადგილი ნახსენებია ვახუშტი ბაგრატიონის საქართველოს გეოგრაფიულ აღწერაში (XVIII ს.) და არ მოიხსენიება უფრო ადრინდელ (XV ს.) მასალებში, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მდ. დურუჯიდან ღვარცოფის მიერ გამოტანილი მასალით იქნა გაჩენილი ტბა. ყოველი შემთხვევისათვის შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ასაკობრივად იგი XVIII საუკუნეზე გვიან ჩამოყალიბდა. იგივე შეხედულებისაა დ. წერეთელიც [11].

დასკვნა

საქართველოს სამხრეთ მთიანეთის ტბიური ნაფენებისაგან აბსოლუტურად განსხვავებული მცენარეული სპექტრი იქნა გამოვლენილი ტბიურ ნალქებში კოლხეთში, კახეთსა და მთის ხეობებში, სადაც ძირითადად ჭარბობს ხემცენარეულობა. ხემცენარეულობის ასეთი უეცარი ცვალებადობა გამოწვეული უნდა ყოფილიყო კლიმატური მიზეზით, რაც განპირობებული იყო გამყინვარების ეპოქის დაწყებით.

ლიტერატურა – REFERENCES – ЛИТЕРАТУРА

1. Церетели Д. В. Рельеф и четвертичные отложения левобережья р. Риони (на груз. яз.) // Тр. ин-та географии им. Вахушти Багратиони АН ГССР, т. X, 1959.
2. Церетели Д. В. Плейстоценовые отложения Грузии., Тб.: Мецниереба, 1966.
3. Церетели Д. В. Рельеф и четвертичные отложения Нижней Карталинии // Тр. ин-та географии им. Вахушти Багратиони АН ГССР, т. VIII, 1957.
4. Хоштария Н. В. Археологические исследования Уреки. Материалы по археологии Грузии и Кавказа. Тб., 1955.
5. Джанелидзе А. И. Геологические наблюдения в Окрибе и смежных частях Рачи и Лечхуми // Тр. Груз. фил. АН СССР, 1940.
6. Джанелидзе А. И. К гидрографии окрестностей Тбилиси // Бюл. Тбилисского университета, т. V, 1925 (на груз. яз.).
7. Джанелидзе А. И. Долина р. Веры в окрестностях Тбилиси // Бюл. Музея Грузии, т. III. Тифлис, 1927 (на груз. яз.).

8. Джанелидзе А. И. Генезис Кутаисской котловины // Тр. Геологического института, т. VIII (XIII), 1955 (на груз. яз.).
9. Меферт Б. Ф. Геологические исследования в Мингрелии // Тр. Геолого-разведочного управления, вып. 64, 1931.
10. Гамкрелидзе П. Д. Геологическое строение Аджаро-Триалетской системы. Монограф. №2, Тб.: Геолог. ин-т АН ГССР, 1949.
11. Церетели Д.В. К вопросу о распространении *Cardium edule* на южном побережье Каспийского моря. Тр. конференц. по геоморфологии Закавказья, Баку: АН Азерб. ССР, 1953.
12. Маруашвили Л. И. и др. Грузия в антропогене. Тб.: Сакартвело, 1991.

THE LACUSTRINE SEDIMENTS IN THE INTERMONTANE VALLEY OF GEORGIA

R. Khazaradze

(Vakhushti Bagrationi Institute of Geography, Iv. Javakhishvili State University of Tbilisi)

Resume: In the intermontane valley of Georgia the distribution line of lacustrine sediments is partially limited as far as the most part is covered with fluvial and marine sediments. However, at some places, where lacustrine sediments are placed over Middle and Upper Quaternary, they may be considered as historical formations and belong to Holocene. On the territory of Shida Kartli, in the vicinity of Tbilisi, lacustrine sediments are observed on the right bank of the river Vere and Saburtalo District. In Kakheti, lacustrine sediments are spread in the ravines of the rivers Iori and Alazani, also in Kvareli. The sediments met here belong to the Middle and Upper Quaternary.

Key words: fluvial and marine sediments; Holocene; Kolkheti; middle and upper Quaternary.

ПАЛЕОГЕОГРАФИЯ

ОЗЕРНЫЕ ОТЛОЖЕНИЯ МЕЖГОРЬЯ ГРУЗИИ

Хазарадзе Р. Д.

(Институт географии им.Вахушти Багратиони Тбилисского государственного университета им. И. Джавахишвили)

Резюме. В Межгорной полосе Грузии озерные отложения имеют ограниченное распространение, поскольку их основная часть перекрыта речными и морскими отложениями. Несмотря на это, в местах, где озерные отложения лежат на речных или морских отложениях, их можно принимать как исторические образования и датировать как голоценовые. На территории Шида Картли, в окрестностях Тбилиси озерные отложения представлены на правобережье р. Vere и в районе Сабуртало. В Кахетии, в ущельях рек Иори и Алазани, а также в Кварели, эти отложения датируются средним и верхним четвертичным периодами.

Ключевые слова: Колхети, озерные отложения, голоцен, верхний четвертичный период.